

Saussurelaisen kielikäsitteilyn kritiikki

Muutamia näkökulmia ja vasta-argumentteja

MIKKO LAASANEN

1 Johdanto

On selvää, että etenkin klassisia vaikutusvaltaisia teoksia voidaan lukea ja ymmärtää eri tavoin.¹ Saussuren *Yleisen kielitieteen kurssin* kohdalla tämä tulkinnallinen osuus kuitenkin korostuu teoksen postuumin luonteen vuoksi. Joseph (1990: 75) toteaa, että on olemassa lähes yhtä monta tärkeää *Kurssin* tulkintaa kuin merkittäviä kielitieteilijöitä.² Yksi vaikutusvaltainen tulkinta on vahvasti strukturalistinen, jossa saussurelainen kielikäsite näyttäytyy staattisena ja muutoksen ja kielellisen vaihtelun huonosti huomioon ottavana. Tämä on kuitenkin varsin suppea näkemys. Kuten Nyman (1995: 335) toteaa, Ferdinand de Cours ei ole sama kuin Ferdinand de Saussure. Todellisuudessa Saussure oli huomattavasti monipuolisempi ajattelija kuin mitä *Kurssin* vahvan strukturalisesta luennasta voisi päätellä. Saussuren muistiinpanot, *Kurssin* lähdemateriaali ja vuonna 1996 julkaisuuteen tuotu Saussuren itsensä laatima keskeneräinen käsikirjoitus (ks. Saussure 2006) ovatkin laajentaneet näkemystä hänestä ja saussurelaisesta kielikäsitteilystä (ks. Joseph 2017).³ Laajassa tutkimuksessaan Thibault (1997: 101) näkee Saussuren dynaamisten järjestelmien edelläkävijänä.

Saussurelaista kielikäsitteilyä kohtaan on esitetty monenlaista kritiikkiä. Jo Vološinov (1986 [1973]) totesi saussurelaisen kielikäsitteilyn (tai abstraktin objektivismin) olevan riittämätön kuvaamaan elävää, alati muuttuvaa kieltä.⁴ Teoksessaan Vološinov kritisoi niin käsitteilyä *linguista* kuin *parolen* sivuuttamistakin ja esittää abstraktin objektivismin virheiden johtuvan kontekstistaan irrotettujen kirjoitettujen artefaktien tutkimusperinteestä. Nykyään samantapaista kritiikkiä saussurelaista kielikäsitteilyä vastaan esitetään etenkin vuorovaikutuksellisessa tai dialogistisessa viitekehyksessä, jossa kieli nähdään ennemminkin vuorovaikutustoimintana (engl. *linguaging*) kuin valmiina

1. Artikkelin julkaistava versio on kirjoitettu Emil Aaltosen säätiön apurahalla. Kiitän käsikirjoituksen arvioijia asiantuntevista kommentteista, joita ilman tämä artikkeli olisi ollut varsin erinäköinen.

2. Ks. esim. Saussuren (2006) bibliografiaa (s. 241–325).

3. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että *Kurssin* toisenlainen luenta vaatisi näitä lisämateriaaleja.

4. Viittaan tässä artikkelissa Vološiniin useasti, mutta laajemmin olen käsitellyt hänen abstraktia objektivismia kohtaan esittämänsä kritiikkiä muualla (ks. Laasanen 2019).

tuotteena, jonka kielenoppija jollain tavalla sisäistää (ks. esim. Nieminen 1999; Pälli 2000; Love 2004; Dufva, Aro, Suni & Salo 2011; Kravchenko 2011, 2015; Linell 2012; Dufva 2013). Toisaalla Bakhtin (1986: 86) kritisoi saussurelaiseen kielikäsitelykseen usein liitettävää kommunikaatiomallia, jossa kommunikaatio nähdään koodin välittämisenä puhujalta kuulijalle. Yksityiskohtaisemmin tämän saman kritiikin tuo esiin Harris lukuisissa kirjoituksissaan, joissa hän postuloi erityisen kielimyytin kuvaamaa länsimaista kielentutkimusta (ks. esim. Harris 1987, 1990). Yhteistä näille kritiikeille on se, että saussurelaisen kielikäsitelyksen vaihtoehdoksi tarjotaan jotain muuta tutkimusparadigmia, oli kyse sitten dialogisesta lähestymistavasta, pyrkimyksestä nähdä kieli ensisijaisesti vuorovaikutustoimintana tai Harrisin integrationalismista. On kuitenkin muistettava, että monet Saussuren periaatteista olivat jo tiedossa, ennen kuin hän systematisoi ne (ks. Bloomfield 1970b [1923]: 106). Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että Saussure olisi ollut kaikessa oikeassa. Mielestäni on silti hedelmällisempää korjata saussurelaisen kielikäsitelyksen mahdolliset virheet kuin hylätä se kokonaan ja korvata se jollain muulla. Kyse on myös tutkimuksellisista lähtökohdista: kieli voi näyttäytyä varsin erilaisena riippuen näkökulmasta.

Tämän artikkelin päätavoite on varsin maltillinen: korjata sausserelaista kielikäsitelyä kohtaan esitettyä kritiikkiä, jonka katson menevän liian pitkälle. Tarkastelen kritiikkiä, johon olen parin viime vuoden aikana törmännyt, ja esitän sille vastaargumentteja ja samalla oman näkemykseni käsitellyistä ilmiöistä. Kirjoitukseni ei siis ole suunnattu mitään yksittäistä tutkimussuuntausta vastaan. Keskityn seuraaviin ilmiöihin: käsitykseen kielestä järjestelmänä (*langue*) (luku 2), kontekstivapaaseen merkitykseen (luku 3), kirjoitetun kielen vääristymään (luku 4), Harrisin kielimyyttiin (luku 5) sekä kielen dynaamisuuteen (luku 6).

2 Käsitely kielestä järjestelmänä

On esitetty, että kieli järjestelmänä on ainoastaan abstraktio, jonka kielentutkija luo tarkastellessaan jonkin kielen morfosyntaktista rakennetta (ks. Vološinov (1986 [1973]: 65–71). Vološinovin kritiikin kohteena on Saussuren *langue*, jonka hän katsoo tarkoittavan normatiivisesti identtisten muotojen järjestelmää (mts. 60). On kuitenkin ymmärrettävä, että *langue* on sikäli kaksitulkintainen, että sillä voidaan viitata sekä metodologiaan että ontologiaan: ”Saussuren moninaisissa *langue*-luonnehdinnoissa olevat mahdolliset ristiriitaisuudet jäsenyivät varsin hyvin sen kautta, että toteamme hänen käyttävän kyseistä termiä viittaamaan sekä kielikoodiin sosiaalisena tosiona että sen teoreettiseen kuvaukseen” (Nyman 1995: 337). *Languen* ottaminen kielentutkimuksen kohteeksi on täten metodologinen ratkaisu siihen ongelmaan, että kieli kokonaisuudessaan (= *langage*) leikkaa eri ontologisten tasojen läpi (ks. Saussure 1962 [1916]: 23–32). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei *langue* olisi todellinen myös ontologisella tasolla, sillä Saussuren sosiaalinen konventio (*fait social*) lankeaa yhteen kielen normatiivisuuden kanssa. Ontologisella tasolla kieli on olemassa erityyppisinä sääntöinä; on kielentutkijan tehtävä muodostaa näistä säännöistä järjestelmä (Esa Itkonen 1978: 216).

Vološinov on siis puoleksi oikeassa. Kieli järjestelmänä on kielentutkijan työn tulosta, mutta *langue* on todellinen myös ontologisella tasolla. Mikäli *langue* halutaan kieltää metodologisella tasolla, kielletään samalla kielitieteen historia, sillä kuten Coseriu (1974 [1958]: 18) toteaa, jokainen koskaan kirjoitettu synkroninen kielioppi edellyttää *languen* käsitettä. Mikäli *langue* halutaan kieltää ontologisella tasolla, kielletään samalla kielen normatiivisuus, mikä on jo lähtökohtaisesti täysin ristiriitaista, sillä tämä voi tapahtua ainoastaan noudattamalla kyseisen kielen sääntöjä eli normeja. On huomattava, että käsitteenä ontologinen *langue* on varsin abstrakti. Se ei sinänsä ota kantaa siihen, miten kielen säännöt ovat tarkalleen ottaen olemassa tai mikä on säännön yksityiskohtainen luonne.

Lisäksi on esitetty, että *languen* käsite ei kykene käsittelemään kielen vaihtelua ja muutosta (ks. esim. Nieminen 1999, 2010). Kun kuitenkin otetaan huomioon *languen* kaksitulkintaisuus, tämä kritiikki katoaa. Kuten Weinreich Labov ja Herzog (1968: 188) esittävät, muutos edellyttää vaihtelua. Muutos ja vaihtelu ovat läheisiä ilmiöitä, mutta niitä ei pidä samaistaa, sillä kielen vaihtelu on pysyvä ilmiö eikä kaikki vaihtelu johda muutokseen (mp.). Kielen vaihtelu on todellista ei vain käytön vaan myös kielitiedon tasolla (ks. Pajunen, Itkonen & Vainio 2015). Siirryttäessä ontologiselta tasolta metodologiselle tasolle vaihtelu kuitenkin välttämättä katoaa, sillä kyse on tiedon systematisaatiosta: ”The actual descriptive practice of ordinary working grammarians shows beyond any doubt that the variation-eliminating idealization of a more or less homogenous *langue* is indeed a **practical necessity** (Itkonen 2005: 358; lih. alkup.). Tätä voidaan demonstroida esimerkiksi seuraavasti. Mustanoja (2011) tarkastelee inessiivin päätteiden variaatiota ja kehitystä Tampereen puhekielessä ja erottaa kolme eri päätettä: *-ssa*, *-A* ja *-s*. *Iso suomen kielioppi* (VISK) esittelee ja kuvaa suomen kielen rakennetta eli *languea*. Inessiivin tunnuksen kerrotaan olevan *-ssa* eikä mainita muita päätevariantteja (VISK § 81), vaikka Tampereen puhekielikin kuuluu suomen kieleen. Täten abstraktiotaso nousee ja variaatio katoaa. Vähän tutkituissa kielissä tämä kuvaustaso todennäköisesti riittää. Tutkitummissa kielissä, kuten suomi, variaatio voidaan tuoda kielen kuvaukseen jälkeensä sivuhuomautuksena takaisin (”**Huom.** Murteissa voi sijapäätteissä olla myös konsonantin pituusvaihtelua” [VISK § 82; lihavointi alkup.]) tai se voidaan huomioida erillisillä tutkimuksilla, jotka keskittyvät nimenomaisesti vaihteluun. Vaihtelu voidaan laskea osaksi ontologista *languea* (ks. Leppänen 2019), mutta tällöin herää väistämättä kysymys siitä, millainen tulisi olla variaation vakiintuneisuusaste (ks. esim. Juusela 1998). Tähän kysymykseen lienee mahdotonta antaa täsmällistä vastausta. Joka tapauksessa, mikäli vaihtelu lasketaan osaksi ontologista *languea*, variaation tutkimus perustuu aina invarianssin käsitteelle (ks. Thibault 1997: 85–91), mikä jälleen häivyttää vaihtelua (ks. Itkonen mp.).

Nyt voidaan kysyä, mikä on se kielimuoto, johon *languella* oikein viitataan. Tähän voidaan vastata seuraavasti: *Langue* on yleiskäsite. Se ei spesifioi kielimuotoa tai luo sitä, vaan tähän tarvitaan *määrite*. Esimerkiksi ilmaisu *suomen kielen langue* tarkoittaa sen kielimuodon kielen sääntöjä tai morfosyntaktista rakennetta, jonka kielen tutkija on määritellyt suomen kieleksi. Synkroninen kielioppi, joka on jonkin tietyn kielimuodon *languen* kuvaus, spesifioi ja luo tätä kielimuotoa, esimerkiksi kansallisen kielen muodossa. Määritteitä voi tietenkin olla monenlaisia ja ainakin teoriassa yhtä

paljon kuin eri kielimuotoja, mutta on eri asia, millaiset määritteet ovat järkeviä tai käytännöllisiä. Määrite ei voi koskaan kuitenkaan olla individuaalinen, sillä *langue* on sosiaalinen käsite, ei individuaalinen. *Langue* ei kopioidu yksilön mentaaliseksi kielipiksi, vaan se opitaan, ja siten lopputuloksissa on variaatiota.

Näkemyksistä staattisena, suljettuna järjestelmänä ylikorostuu *Kurssin* vahvasti strukturalistisessa luennassa. Saussure kuitenkin ymmärsi varsin hyvin, ettei järjestelmää voi olla olemassa ilman sitä tuottavaa prosessia (ks. 2006: 56, 80–81, 197), toisin kuin esimerkiksi Hjelmslev on esittänyt (1969 [1953]: 39).⁵ Niin ikään Saussure ymmärsi diakronian tärkeyden (ks. 2006: 98, 105, 145). *Langue* ei ole staattinen järjestelmä ontologisella tasolla, mutta tutkimuskohteena se näyttäytyy sellaisena. Määttä (2000: 210–211) varoittaakin sijoittamasta teoreettista abstraktiota takaisin todellisuuteen muuten kuin testausmielessä. Tämä on vältettävissä lähtemällä liikkeelle kielen normeista (ks. Itkonen 1978, 2003), joista kielen järjestelmä abstrahoidaan. *Kurssin* vahvasti strukturalistiset luennat, joissa *langue* nähdään suljettuna itsesääntelevänä järjestelmänä, ovat siis mielestäni riittämättömiä (Thibault 1997: 100). Tästä ei kuitenkaan seuraa, että *languea* ei ole olemassa, vaan kyse on ylitulkinnasta.

3 Kontekstivapaa merkitys

Merkitys voidaan nähdä osana kielijärjestelmää eli *languea* painottaen sitä, että kielellisillä ilmauksilla on kontekstista riippumaton merkitys, jota voidaan kutsua myös sen kirjaimelliseksi merkitykseksi, perusmerkitykseksi tai yleiseksi merkitykseksi. Merkitys voidaan myös nähdä osana *parolea*, jolloin korostetaan sitä, että kielellisillä ilmauksilla on kontekstista riippuva merkitys, jota voidaan kutsua myös sen tilanteiseksi merkitykseksi. Tämän merkityksen kahtiajaon teki jo Paul (*usuelle Bedeutung* ja *okkasioneelle Bedeutung*, ks. 1960 [1880]: 74–76; ks. myös Erkki Itkonen 1966: 353–356). Perinteisesti kontekstista riippumatonta merkitystä on tutkinut semantiikka, kun taas kontekstista riippuvan merkityksen on katsottu kuuluvan pragmatiikan alaan, vaikka raja ei välttämättä olekaan selvä (ks. Karlsson 1998: 203–205).

Tätä merkityksen kahtiajakoa kohtaan on esitetty kritiikkiä. Vološinovin (1986 [1973]: 99–103) mukaan jako yleiseen ja tilanteiseen merkitykseen on riittämätön; tilalle hän ehdottaa jakoa merkitykseen ja teemaan, jossa merkitys redusoituu teeman mekaaniseksi toteuttajaksi (ks. tarkemmin Laasanen 2019). Sittenkin kritiikkiä on kohdistettu etenkin kontekstivapaan tai kirjaimellisen merkityksen käsitettä kohtaan. Esimerkiksi Linell (1988: 47) väittää, että kielellisillä ilmauksilla ei ole pysyvää kirjaimellista merkitystä. Rommetveit (1988) puolestaan nimittää kirjaimellista merkitystä myytiksi. Tilalle on esitetty *merkityspotentiaalin* käsitettä, jossa kielellisillä ilmauksilla nähdään olevan suhteellisen avoin potentiaali merkitä lukuisia mahdollisia merkityksiä (Lähteenmäki 2004: 91). Nämä merkityksen potentiaalit voivat diskurssissa aktivoitua, rikastua (engl. *enrich*), ja niistä voidaan neuvotella (Linell 2005: 80).

5. Myös Trubetzkoy (1971 [1969]: 1): "Without concrete acts of speech, the system of language would not exist".

Tietyissä mielessä kyse on terminologisesta keskustelusta, sillä esimerkiksi kirjaimellinen merkitys yhdistyy helposti kirjoitettuun kieleen ja sanakirjamerkitykseen ja voi antaa kuvan merkityksestä, joka viittaa täsmällisesti ja muuttumattomasti yhteen tiettyyn objektiin tai tapahtumaan ja joka voidaan ymmärtää yhdellä ja vain yhdellä tapaa. Harris (1980: 140) esittääkin sanakirjojen kirjoittamisen ja sanojen määrittelyn toisten sanojen avulla johtaneen siihen, että merkitys alettiin nähdä kielen sisäänrakennettuna ominaisuutena. Vastaavasti kontekstivapaan merkityksen voidaan nähdä sivuuttavan kielen kontekstuaalisuuden.⁶ Toisaalta merkityksen kahtiajaossa tälle on jo oma terminsä, merkityksen kontekstisidonnaisuus. Tässä on kuitenkin syytä huomauttaa, että esitetty kritiikki kohdistuu lähes yksinomaan ainoastaan toiseen yllä esitetyistä käsitteistä. Onko siis kyse siitä, että merkityksen kahtiajako halutaan korvata yhdellä käsitteellä, joka ottaa paremmin huomioon merkityksen kontekstuaalisuuden? Merkityspotentiaali ei nähdäkseen ratkaisevasti eroa perinteisistä käsitteistä, jos mukaan otetaan kahtiajaon molemmat osapuolet. Keskeiseksi tekijäksi nousee merkityksen pysyvyys.

Jonkinlainen merkityksen pysyvyys on välttämätöntä, sillä muuten kommunikaatio ei olisi mahdollista. Esimerkiksi Palmer (1996: 39) toteaa, että merkityksen pysyvyys on kielen ja kulttuurin edellytys:

If all meaning were to emerge only through discourse, then all meaning would be inchoative or momentaneous. In practice, words would have no dependable utility and dictionaries would be irrelevant and entirely useless. The stable, consensual meanings and patterns evident in cultures, traditions, and natural languages would never come into play. In fact, language and culture would not exist.

Vaikka Vološinov (1986 [1973]: 99–106) suhtautui kriittisesti merkitykseen ja korosti ilmauksen teemaa, myös hän totesi, että teeman takana on oltava jokin pysyvä, muuten teema menettää tarkoituksensa (mts. 100). Vastaavasti Lähteenmäki puhuu sosiaalisesti määräytyneistä konventioista (2000: 103) ja toteaa merkityksellä olevan sekä stabiili että dynaaminen ulottuvuus (2004: 99). Linellin (2005: 80–81) mukaan sanoilla on suhteellisen avoin merkityspotentiaali, mutta hän korostaa, että tämä avoimuus ei ole täydellistä ja että merkitykset voivat tulla pysyviksi diskurssissa. Jos merkityspotentiaali ei siis olekaan kokonaan avoin, tarkoittaa se sitä, että se on jollain tavalla rajoitettu, esimerkiksi siten, että on olemassa jonkinlainen pooli mahdollisia merkityksiä, joista varsinainen merkitys sitten aktualisoituu diskurssissa. Perinteisesti tällaisia rajoituksia on kutsuttu semanttisiksi säännöiksi, jotka Esa Itkosen mukaan (1983: 168–169) asettavat kaikelle puheelle rajat sen suhteen, mitä ilmaukset voivat tarkoittaa ja mitä eivät. Toisinaan näitä rajoja voidaan kuitenkin venyttää, mutta tämä tapahtuu aina suhteessa normiin eli kirjaimelliseen merkitykseen. Semanttiset säännöt määrittelevät sen, mitä sanat tai kielelliset ilmaukset yleensä tarkoittavat. Sääntöjen ylittämisestä seuraa ymmärrys- ja kommunikaatiovaikeuksia. Esimerkiksi on mahdotonta sanoa ”Mitä kello on?” ja tarkoittaa ”Tuolla on koira!” ja tulla ymmärretyksi ilman ole-

6. Tämän huomion esitti toinen käsikirjoituksen nimettömistä arvioijista.

massa olevia sääntöjä. En pidä kovinkaan tärkeänä sitä, miksi tätä merkityksen pysyvää komponenttia halutaan nimittää; tärkeää on se, että se on välttämätön, ja jollen ole täysin väärässä, tästä ainakin näytetään olevan jotakuinkin samaa mieltä.⁷

On totta, että sanoja voi olla vaikea tai mahdoton määritellä spesifisesti (ks. Nieminen 1998: 117–118). Tästä ei kuitenkaan seuraa, ettei puhuja tietäisi, mitä sanat yleensä tarkoittavat tai millaiseen tosimaailman objektiin ne yleensä viittaavat. Tämän toi esiin jo Whitney (1884 [1867]: 20). Esimerkiksi puhuja tietää aivan varmasti, että sana *pöytä* ei yleensä viittaa pellolla tallustelemaan märehijään, jolla on utareet täynnä maitoa. Toisaalta sanaa *pöytä* voidaan käyttää tilanteisesti, poikkeavassa merkityksessä, esimerkiksi viittaamaan henkilöön X, jonka henkilö Y on alistanut nelinkontin ja jonka selän päälle Y on laittanut kahvikupin. Tästä syystä näen Paulin jaon yleiseen ja tilanteiseen merkitykseen varsin onnistuneena. On myös syytä muistaa, että Paulin jako ei millään tavoin väheksy tai toissijaista tilanteista merkitystä, vaan Paul nimenomaan toteaa, että tilanteinen merkitys on yleensä sisällöltään rikkaampi kuin yleinen merkitys (1960 [1880]: 75).

Keskustelu merkityksen luonteesta voidaan nähdä myös yhtenä *langue-parole*-jaon ulottuvuutena. Vahvasti strukturalistisessa luennassa *langue* voi näyttäytyä staattisena ja suljettuna, puhujista erillään olevana abstraktina järjestelmänä. Jos merkitys laskeaan osaksi *languea*, voi merkityksen kontekstivapaa puoli näyttäytyä samanlaisena, ikään kuin sanoilla ja kielellisillä ilmauksilla olisi jokin puhujista irrallaan oleva kiinteä merkitys. Merkityksen kontekstisidonnaisen puolen on katsottu jäävän liian vähälle huomiolle mahdollisesti myös siksi, että saussurelaisessa viitekehyksessä päähuomio on ollut *langueassa*.

Kielellisen ilmauksen kaksi puolta, yleinen ja tilanteinen merkitys, on osoitus kielen duaalisuudesta. Yhtäältä kieli on pysyvä merkitysjärjestelmä; ilman pysyvyyttä kommunikaatio ei ole mahdollista. Merkityksestä neuvottelu ei yksinään riitä, minkä todistaa se, että merkityspotentialissa on mukana pysyvä (tai pysyvänlaatuinen) komponentti. Toisaalta kieli on adaptiivinen tai dynaaminen merkitysjärjestelmä (ks. Thibault 1997: 98–102), joka taipuu puhujien tarpeisiin. Kielen vaihtelu ja muutos ovat osoitus tästä jälkimmäisestä aspektista. Koska merkityspotentialin käsite pitää sisällään pysyvän komponentin, en näe suurtakaan eroa merkityspotentialin ja yleisen ja tilanteisen merkityksen välillä.

4 Kirjoitetun kielen vääristymä

Kirjoitetun kielen vääristymä (*written language bias*) on alkujaan Linellin (1982) esittämä hypoteesi, jonka mukaan kielitieteen tutkimusmenetelmät ovat perinteisesti olleet kirjoitetun kielen tutkimusmenetelmiä, minkä vuoksi ne eivät välttämättä sovellu

7. Pysyvän käsitettä voidaan lieventää käyttämällä käsitettä *pysyvänlaatuinen*. Ajatuksena lienee se, että *pysyvä* viittaa liikaa muuttumattomuuteen tai joustamattomuuteen. En pidä tätä eroa kovinkaan merkittävänä.

jatkumoluonteisen puhutun kielen kuvaukseen.⁸ Harris (1980) ja Taylor (1997) käyttävät termiä *skriptismi*. Kirjoitetun kielen vääristymä voidaan ymmärtää joko sen heikossa tai vahvassa muodossa. Heikossa muodossa kyse on esimerkiksi siitä, että kirjoitettuun kieleen perustuvien tutkimusmetodien hallitsevuus on johtanut siihen, että puhutulle kielelle tyypillisten kielellisten ilmiöiden tutkimusta on laiminlyöty. Linellin (2005: 62–63) mukaan tällainen ilmiö on esimerkiksi kielen prosodia. Kirjoitetun kielen vääristymä voidaan ymmärtää sen heikossa muodossa myös siten, että koska kielentutkimus on perinteisesti keskittynyt kirjoitetun kielen tutkimukseen, on kieli-taidon mittariksikin valikoitunut ensisijaisesti kieliopin hallinta kirjoitetussa kielessä (ks. Kuronen, Lintunen & Nieminen 2017).

Kirjoitetun kielen vääristymän vahvassa muodossa kyse on taas siitä, että kirjoitetun kielen vaikutus kielentutkimukseen nähdään niin suurena, ettei kielentutkimuksen katsota olevan mahdollista ilman kirjoitusjärjestelmää (ks. Coulmas 1989: iix; Olson 1996 [1994]: 68, 258, 277). Lisäksi on ehdotettu, että kirjoitus ja puhe pitäisi nähdä kognitiivisesti toisistaan erillään, koska ne ovat ontologialtaan erilaisia (ks. Kravchenko 2011). On myös esitetty, että jatkumoluonteisen puheen analysoiminen diskreetteiksi toisiaan seuraaviksi yksiköiksi on aakkoskirjoituksen vaikutusta (ks. Harris 1980: 8–16; Dufva 2000: 173–174; Linell 2005: 60–62). Harris on kutsunut foneemia ”aakkoseksi valeasussa” (1980: 9) ja kyseenalaistanut fonologian ja fonetiikan välisen jaon (1983: 13). Hän kirjoittaa:

Without the transition from syllabic to alphabetic writing, the development of phonemic analysis in modern linguistics would be inconceivable. It is sometimes said that whoever invented the alphabet invented the phoneme. (1980: 15.)

A no less fundamental point is that the systematic analysis of spoken languages depends essentially on their conceptualisation as systems amenable to representation in a medium other than sound (mts. 16).

On tietenkin totta, että kirjoitettu kieli pysyvänä tallennusjärjestelmänä on helpottanut kielen analysointia. Totta on varmastikin sekin, että kirjoitettu kieli on vaikuttanut kielentutkimuksen eri osa-alueisiin. Näitä vaikutuksia ei kuitenkaan pidä liioitella. Olen valmis hyväksymään kirjoitetun kielen vääristymän sen heikossa mutten sen vahvassa muodossa.

Kielitieteen historia osoittaa, että kirjoitetun kielen vääristymän vahva muoto on yksinkertaisesti virheellinen. Pāninin kielioppi (*Aṣṭādhyāyī*, n. 500–400 eaa.) kuvasi oman aikansa puhuttua kieltä ilman kuvausta helpottavaa kirjoitusjärjestelmää (ks. Agrawala 1963 [1953]: 353–354; Cardona 1976: 238–239; Scharfe 1977: 106), mutta hänen kehittämänsä kuvaustekniikat pätevät niin kirjoitettuun kuin puhuttuunkin kieleen, sillä niitä käytetään nykyään laajalti (ks. Esa Itkonen 2010: 117). Kiparskyn (1994: 2918) mukaan länsimainen kielitiede on alusta lähtien ottanut vaikutteita Pāninin kieliopista

8. Tosin jo Vološinovin (1986 [1973]: 71–77) yhdisti abstraktin objektivismin virheet kirjoitetun kielen tutkimukseen.

ja jatkaa tätä vieläkin. Näin tekivät esimerkiksi 1800-luvun historialliset kielitieteilijät, joiden käyttämä morfologinen analyysi perustuu Päninin kielioppiin (mp.; ks. myös Bloomfield 1970a [1929]: 221; Scharfe 1977: 115).

Päninin kielioppi osoittaa myös Harrisin, Dufvan ja Linellin väitteet fonologiasta paikkansapitämättömiksi. Ensinnäkin Päninin *Śivasūtras* luokittelee sanksitin foneemit diskreeteiksi yksiköiksi ilman aakkoskirjoitusta, ja toiseksi Päninin kielioppi on puhutun kielen systemaattista kuvausta, ilman että sitä kirjoitettiin muistiin vuosisatoihin; se oli olemassa ainoastaan oraalisen perinteenä (ks. Agrawala 1963 [1953]: 294.) Päninin kielioppi auttaa ymmärtämään sen tosiasian, että Saussuren *langue* ei ole Saussuren keksintö vaan kielenkuvauksen perimmäinen kohde sen alkuajoista lähtien (ks. Robins 1990 [1967]: 154–155; Kiparsky 1994: 2917; Esa Itkonen 2005: 4). Jatkumoluonteisen puheen analysoiminen diskreeteiksi yksiköiksi ei siis vaadi kirjoitusjärjestelmää. Kyse on kategorisaatiosta:

Since the total range of personal experience which language serves to express is infinitely varied, and its whole scope must be expressed by a limited number of phonetic groups, it is obvious that an extended classification of experiences must underlie all articulate speech. This coincides with a fundamental trait of human thought. In our actual experience no two sense-impressions or emotional states are identical. Nevertheless we classify them, according to their similarities, in wider or narrower groups the limits of which may be determined from a variety of points of view. (Boas 1964 [1911]: 121.)

Kategorisaatio toimii niin kielentutkimuksen, kielenkäytön kuin kielenoppimisenkin tasolla: tutkimuksessa eri tavoin todetuista (ks. Pajunen & Itkonen 2019) kielenilmiöistä abstrahoidaan kielen rakenne, kielenkäytössä innovatiiviset kielelliset ilmaukset muodostetaan ja tunnustetaan olemassa olevien rakenteiden perusteella ja kielenoppimisessa kielenaineiksista yleistetään tai prosessoidaan erityyppisiä abstrakteja kategorioita (ks. esim. Tomasello 2003; Laalo 2011).⁹ Täten Dufvan (2013: 63) toteamus, että kielen ”– – kuvauksessa lähtökohtaista on kielellisten ilmiöiden herkeämätön vaihtelu ja muutos – –”, on joko väärinymmärrys, liioittelua tai epäonnistunut muotoilu. Kuten Määttä (2000: 206) kirjoittaa, variaatiosta voidaan puhua ja variaatiota voidaan kuvata ainoastaan lähtemällä liikkeelle jostakin pysyvistä, johon vaihtelu suhteutetaan. Ei ole olemassa ”pelkkää vaihtelua”, vaan vaihtelu kiinnittyy aina johonkin pysyvään.

Linell (1982: 52) ymmärtää kategorisaation voiman vasta-argumenttina hänen teorialleen mutta toteaa, että tästä huolimatta on hyviä perusteita argumentoida sen puolesta, että strukturalismi on vienyt ajatuksen kielestä suljettuna järjestelmänä liian pitkälle. On kuitenkin täysin eri asia argumentoida sen puolesta, että strukturalismissa on toisinaan menty liian pitkälle, kuin sen puolesta, että puhutun kielen analysoiminen diskreeteiksi yksiköiksi vaatii kirjoitusjärjestelmää. Niin ikään eri argumentti on se, että kirjoitettu kieli on saattanut vahvistaa tätä taipumusta – ainakin se on tehnyt sen helpommaksi. Sapirin (1925, 2018 [1949]) klassisten kirjoitusten mukaan foneemi

9. Kategorioiden luonteesta ks. esim. Givón 2002: 35–43; 2005: 39–64.

on psykologisesti todellinen yksikkö. On tietenkin mahdollista, että näin ei ole vaan että foneemi on ainoastaan puheesta abstrahoitu abstrakti teoreettinen konstruktio. Ainakin foneemista, foneemin psykologisesta todellisuudesta ja fonologian ja fonetiikan välisestä suhteesta on kiistelty pitkään (ks. esim. Fischer-Jørgensen 1975). Mikäli foneemi lasketaan osaksi kielen järjestelmää eli *languea*, kuten esimerkiksi Trubetzkoy (1971 [1969]) tekee, voidaan sen ajatella noudattavan metodologisen ja ontologisen *languen* välistä eroa eli esiintyvän sekä metodologisena että ontologisena yksikkönä siten, että foneemi metodologisena yksikkönä on astetta abstraktimpi kuin foneemi ontologisena yksikkönä.

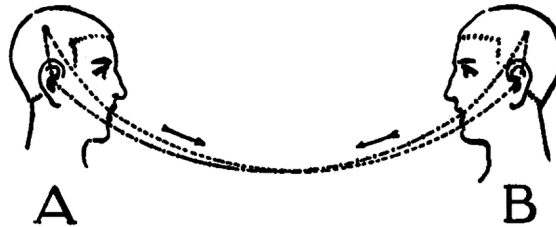
Päininin kuvaustekniikat pätevät kieleen, sekä puhuttuun että kirjoitettuun (Esa Itkonen 2010: 117). On totta, että puhuttu ja kirjoitettu kieli eroavat toisistaan ontologialtaan, mutta tästä ei seuraa, etteivätkö ne olisi saman ilmiön kaksi eri modalityteettia tai muotoa (ks. Abercrombie 1967: 1–3; Romaine 1982: 14–15; vrt. Kravchenko 2011: 35). Kirjoitettu ja puhuttu kieli ovat ytimeltään samanlaisia, eli toisin sanoen niiden peruskielioppi (eli *langue*) on sama (ks. Hakulinen 2003: 5). Goodya (1977: 76–77) seuraten Linell (1982: 44) esittää, että puhuttua ja kirjoitettua kieltä ei välttämällä hallitse yksi ja sama kielijärjestelmä (Saussuren *langue*) vaan kaksi osittain päällekkäistä järjestelmää (*la langue de la parole* ja *la langue de l'écriture*). Kahden eri järjestelmän tai kieliopin olettaminen on kuitenkin tarpeetonta. Coulmas (1989) toteaa, että luonnollinen kieli on yksityiskohtaisin ja täsmällisin symbolijärjestelmä, joka ihmisillä on käytössään. Olisi teoreettisesti mahdollista, että puhutun kielen rinnalle voitaisiin kehittää uusi, puhutusta kielestä täysin irrallinen ja itsenäinen kirjoitusjärjestelmä, joka kuitenkin vastaisi monimutkaisuudeltaan ja ilmaisuvoimaltaan puhuttua kieltä. Tämä olisi kuitenkin harvinaisen epäekonomista, sillä se käytännössä tarkoittaisi kielen rakentamista uudelleen. (Mts. 27.) On siis järkevämpää olettaa ainoastaan yksi kielioppi tai *langue*. Kirjoitetun ja puhutun kielen ontologisesta erosta kuitenkin seuraa niiden suhteellinen erilaisuus, minkä vuoksi niiden välisiä eroja voidaan ja tuleekin tutkia.

5 Roy Harrisin kielimyytti

Harrisin kielimyytti on vaikuttanut vahvasti saussurelaista kielikäsitystä kohtaan esitettyyn kritiikkiin. Se esiintyy ilmi pantuna tai piilevänä monissa kirjoituksissa, joissa kritisoidaan saussurelaista kielikäsitystä (ks. esim. Hopper 1990; Linell 1988, 2005; Kravchenko 2007, 2009, 2011; Love 1990, 2004, 2007; Lähteenmäki 1998; Taylor 1990). Harrisin kielimyytin mukaan kommunikaatio on ajatusten siirtämistä puhujan aivoista kuulijan aivoihin pysyvän koodin avulla:

The language myth of post-Renaissance European culture presents languages as fixed codes which enable individuals to communicate their thoughts to one another by means of words, and portrays linguistic communities as groups of individuals who use the same language. This is a myth which defines communication between human beings as thought-transference, and then postulates a social institution (the language) which makes that possible. (Harris 1987: 7.)

Harrisin kielimyytti perustuu Saussuren *Kurssissa* esittämään kuvioon (1962 [1916]: 27), joka kuvaa puhekierrosta (*la circuit de la parole*):

Kuvio 1.
Saussuren puhekierrros.

Harrisin (1990: 26) mukaan tässä kuviossa Saussure esittää oman teoriansa kommunikaatiosta, joka i) koostuu ainoastaan kahdesta osallistujasta A ja B, ii) jossa A ja B toimivat vuorollaan puhujana ja kuulijana, iii) jossa A ja B puhuvat samaa kieltä ja iv) jossa yksi puhekierrros määritellään siten, että A onnistuneesti lähettää mieleensä tulevat ideat B:lle yhteisen kielen avulla muuttumattomassa muodossa. Tätä prosessia Harris (mts. 27) kutsuu *telementaatioksi* eli ajatusten siirtämiseksi.

Kun telementaatio yhdistetään Saussuren (1962 [1916]: 100–103) periaatteisiin kielellisen merkin arbitraarisuudesta (*l'arbitraire du signe*) ja merkitsevän lineaarisuudesta (*caractère linéaire du signifiant*), päädytään Harrisin (1990: 29) mukaan välttämättä näkemykseen, jossa kielen ajatellaan olevan suljettu koodi (*fixed code*). Suljetulla koodilla Harris tarkoittaa koodia, joka on muuttumaton puhujasta toiseen ja tilanteesta toiseen (mp.). Harrisin mukaan kieli ei kuitenkaan voi olla suljettu koodi. Ensinnäkin mikäli se olisi suljettu koodi, ei esimerkiksi innovointi olisi olla mahdollista: Jos A innovoi ja käyttää uutta sanaa, ei B voi ymmärtää tätä sanaa, koska se ei ole osa suljettua koodia. Toisaalta mikäli innovointi on mahdollista, ei kieli tällöin voi olla suljettu koodi. (Mts. 32–36.) Toiseksi mikäli kielitieteen tehtävänä olisi tutkia synkronisia kielijärjestelmiä, jotka nähdään suljettuina koodeina, tarkoittaisi tämä sitä, että kielitiede ei kykenisi tutkimaan luonnollisia kieliä, koska luonnolliset kielet eivät ole suljettuja koodeja. Jos kielitiede taas kykenisi tutkimaan luonnollisia kieliä, tarkoittaisi se sitä, että kielitiede ei tutki suljettuja koodeja. (Mts. 35.) Harrisin mukaan kielitiede, jossa lähtökohtana on kieli suljettuna koodina, on umpikujassa, josta ulospääsemiseksi tulee hylätä kommunikaation telementaation malli ja siirtyä integraation malliin, jossa merkki ei ole olemassa ennalta annettuna vaan joka muotoutuu kommunikaatio-tilanteessa (mts. 36).

Harrisin argumentti etenee siis seuraavasti: Saussuren kuvio puhekierrroksesta on Saussuren malli tai teoria kommunikaatiosta, mallin mukaan kommunikaatio on telementaatiota, telementaatio yhdistettynä kielellisen merkin arbitraarisuuteen ja merkitsevän lineaarisuuteen johtaa käsitykseen kielestä suljettuna koodina; kieli ei kuitenkaan ole suljettu koodi, joten Saussuren malli kommunikaatiosta telementaationa tulee hylätä.

Kuten Joseph (1997: 22–37) on todennut, Saussure ei kuitenkaan missään vaiheessa esitä kuviotaan suoraan minkäänlaisena kommunikaation teoriana tai mallina. Saussure ei myöskään sano, että A ja B puhuvat samaa kieltä, että A haluaa tai aikoo lähettää ideoita B:lle, että B kykenee tulkitsemaan A:n ilmaisun siten tai että A:n idea siirtyy muuttumattomana A:n aivoista B:n aivoihin (mts. 26). Saussuren puhekierroksen tulkitseminen kommunikaatiomalliksi on Harrisin tulkintaa, jota hän käyttää rakentaessaan historiallisen myytin Lockesta Saussuren kautta nykypäivään (mts. 29). Mutta jos Saussuren puhekierrros ei ole hänen mallinsa kommunikaatiosta, mitä hän sillä sitten haluaa sanoa? Vastaus tähän kysymykseen löytyy vertaamalla Saussurea ja Vološinovia, sillä vaikka heidän teoriansa ja kielikäsitteensä poikkeavatkin toisistaan merkittävästi, heidän lähtökohtansa on sama. Molempien tavoitteena on määrittellä kielentutkimuksen kohde; Vološinov teki tämän luodakseen marxistisen kielifilosofian ja Saussure eheyttääkseen kielentutkimuksen teoriaa, jotta hän voisi palata historiallisen kielitieteen pariin (ks. Sanders 2006: xxv).

Molempien lähtökohtana oli kielen ontologinen moninaisuus. *Kursissa* Saussure (1962 [1916]: 25) toteaa, että kieli kokonaisuutena (*langage*) on monitahoinen ja heterogeeninen ja se on olemassa niin fyysisenä, fysiologisena kuin psykologisenakin ilmiönä. Aivan vastaavasti Vološinov (1986 [1973]: 46) toteaa kielen olevan olemassa fyysisenä (äänen akustiikka), fysiologisena (äänen tuottaminen ja kuuleminen), psykologisena (äänen ymmärtäminen) ja sosiaalisena ilmiönä. Siinä missä Vološinov löysi vastauksen tähän ongelmaan ilmaisusta tai puheaktista, Saussuren vastaus oli keskittyä *langueen*. Saussuren puhekierrros on täten demonstraatio kielen (*langage*) ontologisesta moninaisuudesta:

Supposons qu'un concept donné déclanche dans le cerveau une image acoustique correspondante: c'est un phénomène entièrement *psychique*, suivi à son tour d'un procès *physiologique*: le cerveau transmet aux organes de la phonation une impulsion corrélative à l'image; puis les ondes sonores se propagent de la bouche de A à l'oreille de B: procès purement *physique*. (Saussure 1962 [1916]: 28; kursivointi lisätty.)¹⁰

On tietenkin totta, että Saussuren puhekierroksen ovat tulkinneet kommunikaatiomalliksi monet muutkin kuin ainoastaan Harris. Esimerkiksi Linell (1988: 43) toteaa, että ajatus puhekierrroksesta kommunikaatiomallina esiintyy lähes jokaisessa modernissa kielitieteen oppikirjassa. Hän on kuitenkin väärässä väittäessään, että myös Saussure olisi omaksunut tämän käsityksen (mp.). Saussure toteaa varsin selkeästi sen, mikä on hänen tavoitteensa: ”Our trouver dans l'ensemble du langage la sphère qui correspond à la *langue*, il faut se placer devant l'acte individuel qui permet de reconstituer le circuit de la *parole*” (Saussure 1962 [1916]: 27; ks. myös Thibault 1997:

10. ”Olettakaamme, että jokin käsite laukaisee aivoissa vastaavan akustisen kuvan. Tämä on täysin *psykkinen* ilmiö, jota vuorostaan seuraa *fysiologinen* tapahtumasarja: aivot välittävät akustisen kuvan mukaisen ärsykkeen puhe-elimille. Sitten ääniaallot leviävät A:n suusta B:n korviin, mikä taas on on puhtaasti *fyysinen* tapahtumasarja.” (Saussure 2014: 85–86.)

135).¹¹ Kuten Joseph (1997: 29) toteaa, Saussuren huomio on *languessa*, ei kommunikaatiossa.

Harrisin kielimyytin mukaan saussurelainen telementaatioon perustuva teoria kommunikaatiosta johtaa välttämättä käsitykseen kielestä suljettuna koodina. Harrisin argumentti on sinänsä validi (*modus tollens*), mutta sen ensimmäinen premissi ei ole Saussuren näkemys kommunikaatiosta vaan Harrisin tulkinta Saussuren puhekierrroksesta. Argumentin johtopäätös taas johtaa tilanteeseen, joka ei ole todellisuudessa mahdollinen. Argumentin rakenne on siis yksinkertaisuudessaan seuraava:

$$\begin{array}{l} p \rightarrow q \\ \sim q \\ \sim p \end{array}$$

jossa p tarkoittaa telementaatiota ja q käsitystä kielestä suljettuna koodina. Kuten Harris (1990: 32–38) toteaa, q ei ole todellisuudessa mahdollinen, sillä luonnolliset kielet eivät ole suljettuja koodeja. Mikäli luonnollinen kieli olisi suljettu koodi, kielessä ei esiintyisi vaihtelua eikä kieli muuttuisi. Kielessä kuitenkin esiintyy vaihtelua, ja kieli muuttuu, joten kieli ei voi olla suljettu koodi. On siis täysin selvää, että kieli ei ole suljettu koodi. Kuten Thibault (1997: 101, 131–136) on omassa esityksessään argumentoinut, myöskään Saussure ei pitänyt *languea* koodina vaan dynaamisena, avoimena merkitysjärjestelmänä. Tämä tulee esiin monissa erin kohdin (esim. Saussure 2006: 48, 55, 120, 201–203). Harris (1990: 29) on todennut, että Saussuren lempiesimerkki shakki on suljettu koodi. Tämä tulkinta jättää kuitenkin muutoksen järjestelmän ulkopuolelle. Saussure (2006: 143–144) toteaa varsin selvästi, että kieltä voidaan verrata shakkiin ainoastaan siinä tapauksessa, että huomioidaan sekä nappuloiden paikat että niiden siirrot. Täten kielessä on sääntöjä, mutta kieli ei ole suljettu koodi tai edes suljettu järjestelmä: ”*Langue is ever on the move, pressed forward by its machinery of negative categorization, wholly free of materiality, and thus perfectly prepared to assimilate any idea that may join those that have preceded it*” (mts. 51). Tästä päästään Harrisin kielimyytin lopulliseen muotoon, joka on seuraava:

$$\begin{array}{l} p \rightarrow q \\ \sim q \\ \sim p \end{array}$$

jossa p tarkoittaa Harrisin tulkintaa Saussuren puhekierrroksesta telementaationa, mutta joka ei ole Saussuren näkemys, ja jossa q tarkoittaa käsitystä kielestä suljettuna koodina, joka ei myöskään ole Saussuren näkemys. Argumentissa on täten selkeitä olkiukon piirteitä. Joseph (1997) on kritisoinut Harrisia siitä, että Harris rakentaa yhtenäisen kielimyytin lukemalla telementaation sinne, missä sitä ei ole, esimerkiksi Aris-

11. ”Jotta löytäisimme kielellisten ilmiöiden kokonaisuudesta kielen järjestelmää vastaavan alueen, meidän on tarkasteltava yksilöllistä tekoa, jonka avulla voidaan hahmottaa puhunnan piiri” (Saussure 2014: 85, alaviite poistettu).

toteleelle (mts. 23–24). Joseph toteaa, että mitään yhtenäistä kielimyyttiä ei ole koskaan ollut olemassakaan (mts. 36). Tämän voi tulkita esimerkiksi siten, että Harrisin kielimyytti on rakennettu narratiivin ehdoin.

6 Kielen dynaamisuus

Saussurelaista kielikäsitystä vastaan esitetyssä kritiikissä korostetaan toisinaan kielen dynaamisuutta siten, että dynaamisuus esitetään vaihtoehtona saussurelaisen kielikäsitksen staattisuudelle. Dynaamisuudella näytetään tarkoittavan hieman eri asioita. Esimerkiksi Dufva, Aro, Suni ja Salo (2011: 24) viittaavat sillä dialogiseen näkemykseen, jossa kieli nähdään toimintana, tekona tai tapahtumisena. Dufva (2013: 65) taas puhuu kielenkäytön ja vuorovaikutuksen dynaamisuudesta, ja Mustonen (2015: 18) viittaa sillä kielen resursseihin ja sen muuttuvaan ja ympäristöään muuttavaan luonteeseen.

En kuitenkaan näe dynaamisuutta yhteensopimattomana käsitteenä saussurelaisen kielikäsitksen kanssa. Mitä tulee kielenmuutokseen, Saussure ymmärsi varsin hyvin sen tärkeyden: ”We may therefore assert that the ceaseless transformation of languages constitutes an absolute principle” (2006: 105). Tämä Saussuren näkemys vastaa varsin hyvin Vološinovin ajatuksia. On kuitenkin huomattava, että ajatus kielestä jatkuvana muutoksen virtana on abstraktimpi kuin ajatus kielestä pysyvänä järjestelmänä (tai sääntöjen joukkona (ks. Lepschy 1982 [1970]: 45). Saussuren *langue* ei myöskään ole joustamaton:

[Saussure] is an important precursor of the much more recent epistemological developments in the theory of dynamic open systems. – – *Langue*, as a species of dynamic open system, both maintains its overall stability and integrity and, in the longer term, changes on account of the continual transactions between it and its environments in acts of *parole*. (Thibault 1997: 101.)

Saussurelainen kielikäsitys ei estä näkemästä kieltä toimintana, tekona tai tapahtumisena, eikä se myöskään kahlitse kielenkäyttäjää ennalta määrätyn normijärjestelmän noudattajaksi, kuten Vološinov (1986 [1973]: 53–54) asian ilmaisee. Kun dynaamisuus esitetään saussurelaiseen kielikäsitkseen sopimattomana käsitteenä, tarkastellaan saussurelaista kielikäsitystä jälkisaussurelaisen strukturalismin lasien läpi tavalla, joka on yhteensopimaton Saussuren omien näkemysten kanssa.

Dynaamisuuuden korostaminen voidaan nähdä vastareaktiona tutkimusperinteelle, jossa keskitytään ainoastaan kieleen kielijärjestelmänä. Esimerkiksi Nieminen (2010: 32) huomauttaa, että kielitieteessä on keskitytty liikaa kielen ytimeen, minkä seurauksena kieli on nähty kiinteämpänä ja monologisempana kuin se todellisuudessa on. Tämän kritiikin ovat aiemmin esittäneet muiden muassa Esa Itkonen (1974: 358), Määttä (1998: 14) ja Givón (2002: 120). Vastareaktiota ei kuitenkaan tule viedä liian pitkälle, sillä tämä on yhtä suuri virhe kuin alkuperäisenkin virhe, jota vastareaktiolla nimenomaan halutaan korjata: ”[o]verreaction to one reductionist dogma has seldom got

anyone much beyond another – converse but equally reductionist – dogma” (Givón 1995: 176).

7 Lopuksi

Tämän artikkelin tarkoituksena on ollut tarkastella saussurelaista kielikäsitystä vastaan esitettyä kritiikkiä ja argumentoida sellaisia näkemyksiä vastaan, joiden koen menevän liian pitkälle. Samalla olen pyrkinyt esittämään oman näkemykseni käsitellyistä aiheista. Olen tarkastellut käsitystä kielestä järjestelmänä, kontekstivapaata merkitystä, kirjoitetun kielen vääristymää, Roy Harrisin kielimyyttiä sekä kielen dynaamisuutta. Tarkastelun perusteella voidaan esittää seuraava johtopäätös: *Kurssin* vahvan strukturalisesta luennasta tulee luopua, sillä se ei tee oikeutta Saussuren näkemyksille eikä saussurelaiselle kielikäsitelylle. Ja mikä pahempaa, se vääristää saussurelaista kielikäsitystä, tekee siitä helpon kritiikin kohteen ja saa aikaan vastareaktioita, jotka saattavat mennä liian pitkälle ja näin edelleen vääristää tosiasioita.

Lähteet

- ABERCROMBIE, DAVID 1967: *Elements of general phonetics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- AGRAWALA, V. S. 1963 [1953]: *India as known to Pāṇini. A study of the cultural material in the Aṣṭādhyāyī*. Toinen painos. Varanasi: Prithvi Kumar.
- BAKHTIN, M. M. 1986: *Speech genres and other late essays*. Kääntänyt Vern Mcgee. Austin: University of Texas Press.
- BLOOMFIELD, LEONARD 1970a [1929]: Review of Liebich. – Charles F. Hockett (toim.), *A Leonard Bloomfield anthology* s. 219–226. Bloomington: Indiana University Press.
- 1970b [1923]: Review of Saussure. – Charles F. Hockett (toim.), *A Leonard Bloomfield anthology* s. 106–108. Bloomington: Indiana University Press.
- BOAS, FRANZ 1964 [1911]: On grammatical categories. – Dell Hymes (toim.), *Language in culture and society* s. 121–123. New York: Harper & Row Publishers.
- CARDONA, GEORGE 1976: *Pāṇini. A survey of research*. The Hague: Mouton.
- COULMAS, FLORIAN 1989: *The writing systems of the world*. Oxford: Blackwell.
- COSERIU, EUGENIO 1974 [1958]: *Synchronie, diachronie und geschichte*. München: Wilhem Finck Verlag.
- DUFVA, HANNELE 2000: Kirjoitettu kieli, kognitio ja emergenssi. – Urho Määttä, Tommi Nieminen & Pekka Pälli (toim.), *Emergenssin kielelliset kasvot* s. 155–182. *Folia fennistica & linguistica* 24. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- 2013: Kognitio, kieli ja oppiminen. Hajautettu näkökulma. – Tiina Keisanen, Elise Kärkkäinen, Mirka Rauniomaa, Pauliina Siitonen & Maarit Siromaa (toim.), *AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 5 s. 57–73. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA.
- DUFVA, HANNELE – ARO, MARI – SUNI, MINNA – SALO, OLLI-PEKKA 2011: Onko kieltä olemassa? Teoreettinen kielitiede, soveltava kielitiede ja kielen oppimisen tutkimus. – Esa Lehtinen, Sirkku Aaltonen, Merja Koskela, Elina Nevasaari & Mariann Skog-Södersved

- (toim.), *AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 3 s. 22–34. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA.
- FISCHER-JØRGENSEN, ELI 1975: *Trends in phonological theory. A historical introduction*. Copenhagen: Akademisk Forlag.
- GIVÓN, TALMY 1995: *Functionalism and grammar*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/z.74>.
- 2002: *Bio-linguistics. The Santa Barbara lectures*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/z.113>.
- 2005: *Context as other minds. The pragmatics of sociality, cognition and communication*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/z.130>.
- GOODY, JACK 1977: *The domestication of the savage mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAKULINEN, AULI 2003: Ovatko puhuttu ja kirjoitettu kieli erkaantuneet toisistaan? – *Kielikello* 1 s. 4–7.
- HARRIS, ROY 1980: *The language-makers*. Ithaca: Cornell University Press.
- 1983: Language and speech. – Roy Harris (toim.), *Approaches to language*. Oxford: Pergamon Press.
- 1987: *The language machine*. Ithaca: Cornell University Press.
- 1990: On redefining linguistics. – Hayley G. Davis & Talbot J. Taylor (toim.), *Redefining language* s. 18–52. London: Routledge.
- HJELMSLEV, LOUIS 1969 [1953]: *Prolegomena to a theory of language*. Kääntänyt Francis J. Whitfield. Korjattu painos. Madison: The University of Wisconsin Press.
- HOPPER, PAUL 1990: The emergence of the category ‘proper name’ in discourse. – Hayley G. Davis & Talbot J. Taylor (toim.), *Redefining linguistics* s. 149–162. London: Routledge.
- ITKONEN, ERKKI 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.
- ITKONEN, ESA 1974: Kieli, kielitiede ja tieteenteoria. *Lectio praecursoria*. – *Virittäjä* 78 s. 354–360.
- 1978: *Grammatical theory and metascience. A critical investigation into the methodological and philosophical foundations of ‘autonomous’ linguistics*. Current issues in linguistic theory 5. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/cilt.5>.
- 1983: *Causality in linguistic theory. A critical investigation into the philosophical and methodological foundations of ‘non-autonomous’ linguistics*. London: Croom Helm.
- 2003: *What is language? A study in the philosophy of language*. Yleisen kielitieteen julkaisu ja 8. Turku: Turun yliopisto.
- 2005: *Ten non-European languages. An aid to the typologist*. Yleisen kielitieteen julkaisu ja 9. Turku: Turun yliopisto.
- 2010: *Maaailman kielten erilaisuus ja samuus. Osa III*. Yleisen kielitieteen julkaisu ja 14. Turku: Turun yliopisto.
- JOSEPH, JOHN E. 1990: Ideologizing Saussure. Bloomfield’s and Chomsky’s readings of the *Cours de linguistique générale*. – John E. Joseph & Talbot Taylor (toim.), *Ideologies of language* s. 51–78. London: Routledge.
- 1997: The “language myth” myth. Or, Roy Harris’s red herrings. – George Wolf & Nigel Love (toim.), *Linguistics inside out. Roy Harris and his critics* s. 9–41. Current issues in linguistic theory 148. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/cilt.148>.
- 2017: *Ferdinand de Saussure*. Oxford Research Encyclopedias. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.385>.

- JUUSELA, KAISU 1998: Yksilölliset poikkeamat morfologiassa. – Urho Määttä & Klaus Laalo (toim.), *Kirjoituksia muoto- ja merkitysoipista* s. 51–75. Folia fennistica & linguistica 21. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen julkaisuja.
- KARLSSON, FRED 1998: *Yleinen kielitiede*. Uudistettu laitos. Helsinki: Yliopistopaino.
- KIPARSKY, PAUL 1994: Päinlinian linguistics. – R. E. Asher & J. M. Y. Simpson (toim.), *The encyclopedia of language and linguistics* s. 2918–2923. Oxford: Pergamon Press.
- KRAVCHENKO, A. V. 2007: Essential properties of language, or, why language is not a code. – *Language Sciences* 29 s. 650–671. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2007.01.004>.
- 2009: Speech, writing, and cognition. The rise of communicative dysfunction. – W. Oleksy & P. Stalmaszczyk (toim.), *Cognitive approaches to language and linguistic data. Studies in honor of Barbara Lewandowska-Tomaszczyk* s. 225–240. Frankfurt/Main: Peter Lang.
- 2011: The experiential basis of speech and writing as different cognitive domains. – Stephen J. Cowley (toim.), *Distributed language* s. 33–55. Benjamins Current Topics 34. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/bct.34.01cow>.
- 2015: “Linguistic analysis” is a misnomer, or, why linguistics is in a state of permanent crisis. https://www.researchgate.net/publication/27205297_Linguistic_analysis_as_a_misnomer_or_why_linguistics_is_in_a_state_of_permanent_crisis (5.3.2020).
- KURONEN, MIKKO – LINTUNEN, PEKKA – NIEMINEN, TOMMI 2017: Suullisen kielitaidon ja ääntämisen tutkimuksesta soveltavan kielitutkimuksen alalla Suomessa. – Mikko Kuronen, Pekka Lintunen & Tommi Nieminen (toim.), *Näkökulmia toisen kielen puheeseen* s. 3–17. AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 10. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AfInLA.
- LAALO, KLAUS 2011: *Lapsen varhaiskieloppi ja miniparadigmat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAASANEN, MIKKO 2019: Language as a system of norms and the Voloshinovian critique of abstract objectivism. – Aleksi Mäkilähde, Ville Leppänen & Esa Itkonen (toim.), *Normativity in language and linguistics* s. 151–181. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/slcs.209>.
- LEPPÄNEN, VILLE 2019: Linguistic variation and change. A normative approach. – Aleksi Mäkilähde, Ville Leppänen & Esa Itkonen (toim.), *Normativity in language and linguistics* s. 183–212. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/slcs.209>.
- LEPSCHY, GIULIO C. 1982 [1970]: *A survey of structural linguistics*. London: Deutsch.
- LINELL, PER 1982: *The written language bias in linguistics*. Linköping: The University of Linköping.
- 1988: The impact of literacy on the conception of language. The case of linguistics. – Roger Säljö (toim.), *The written world. Studies in literate thought and action* s. 41–58. Berlin: Springer-Verlag.
- 2005: *The written language bias in linguistics. Its nature, origins and transformations*. London: Routledge.
- 2012: On the nature of language. Formal written-language-biased linguistics vs. dialogical language sciences. – Alexander Kravchenko (toim.), *Cognitive dynamics in linguistic interactions* s. 107–124. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Pub.
- LOVE, NIGEL 1990: The locus of languages in a redefined linguistics. – Hayley G. Davis & Talbot J. Taylor (toim.), *Redefining linguistics* s. 53–117. London: Routledge.
- 2004: Cognition and the language myth. – *Language Sciences* 26 s. 525–544. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2004.09.003>.
- 2007: Are languages digital codes? – *Language Sciences* 29 s. 690–709. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2007.01.004>.

- org/10.1016/j.langsci.2007.01.008.
- LÄHTEENMÄKI, MIKA 1998: On meaning and understanding. A dialogical approach. *Dialogism* 1 s. 74–91.
- 2000: Dialogisuus ja emergenssi. – Urho Määttä, Tommi Nieminen & Pekka Pälli (toim.), *Emergenssin kielelliset kasvot* s. 93–109. Folia fennistica & linguistica 24. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- 2004: Between relativism and absolutism. Towards an emergentist definition of meaning potential. – Finn Bostad, Craig Brandist, Lars Sigfred Evensen & Hege Charlotte Faber (toim.), *Bakhtinian perspectives on language and culture. Meaning in language, art and new media* s. 91–113. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- MUSTONEN, SANNA 2015: *Käytössä kehittyvä kieli. Paikat ja tilat suomi toisena kielenä -oppijoiden teksteissä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6213-5>.
- MUSTANOJA, LIISA 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatu tutkimus Tampereen puhekielestä*. Tampere: Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8417-9>.
- MÄÄTTÄ, URHO 1998: Suomalaisesta kenttämorfologiasta. – Urho Määttä & Klaus Laalo (toim.), *Kirjoituksia muoto- ja merkitysoipista* s. 1–24. Folia fennistica & linguistica 24. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- 2000: Mistä on pienet säännöt tehty? – *Virittäjä* 104 s. 203–221.
- NIEMINEN, TOMMI 1998: Merkityksen evoluutiomallista. – Urho Määttä & Klaus Laalo (toim.), *Kirjoituksia muoto- ja merkitysoipista* s. 117–141. Folia fennistica & linguistica 21. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- 1999: Kieli ja vaihtelu sosiolingvistiikassa. – Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 1–22. Folia fennistica & linguistica 22. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- 2010: *Lajien synty. Tekstilaji kielitieteen semioottisessa metateoriassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- NYMAN, MARTTI 1995: Saussure, *langue* ja kielitodellisuuden kaaos. – *Tiede ja edistys* 4 s. 334–350.
- OLSON, DAVID 1996 [1994]: *The world on paper. The conceptual and cognitive implications of writing and reading*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PAJUNEN, ANNELI – ITKONEN, ESA 2019: Intuition and beyond. A hierarchy of descriptive methods. – Aleksi Mäkilähde, Ville Leppänen & Esa Itkonen (toim.), *Normativity in language and linguistics* s. 213–234. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/slcs.209>.
- PAJUNEN, ANNELI – ITKONEN, ESA – VAINIO, SEPPÖ 2015: Sanamerkityksen hallinta nuorilla aikuisilla. – *Virittäjä* 119 s. 160–187.
- PALMER, GARY 1996: *Toward a theory of cultural linguistics*. Austin: Texas University Press.
- PAUL, HERMANN 1960 [1880]: *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Kuudes painos. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- PÄLLI, PEKKA 2000: Diskursiivisia lähtökohtia sosiolingvistiikkaan. – Urho Määttä, Tommi Nieminen & Pekka Pälli (toim.), *Emergenssin kielelliset kasvot* s. 135–154. Folia fennistica & linguistica 24. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- ROBINS, R. H. 1990 [1967]: *A short history of linguistics*. Kolmas painos. London: Longman.
- ROMAINE, SUZANNE 1982: *Socio-historical linguistics. Its status and methodology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ROMMETVEIT, RAGNAR 1988: On literacy and the myth of literal meaning. – Roger Säljö

- (toim.), *The written world. Studies in literate thought and action* s. 13–40. Berlin: Springer-Verlag.
- SANDERS, CAROL 2006: Introduction. – Simon Bouquet, Rudolf Engler, Carol Sanders & Matthew Pires (toim.), *Writings in general linguistics* s. xviii–xxx. Oxford: Oxford University Press.
- SAPIR, EDWARD 1925: Sound patterns in language. – *Language* 1 (2) s. 37–51.
- 2018 [1949]: The psychological reality of phonemes. – David G. Mandelbaum (toim.), *Selected writings of Edward Sapir in language, culture and personality* s. 46–60. London: Forgotten Books.
- SAUSSURE, FERDINAND DE 1962 [1916]: *Cours de linguistique générale*. Viides painos. Paris: Payot.
- 2006: *Writings in general linguistics*. Toim. Simon Bouquet, Rudolf Engler, Carol Sanders & Matthew Pires. Kääntäneet Carol Sanders & Matthew Pires. Oxford: Oxford University Press.
- 2014: *Yleisen kielitieteen kurssi*. Suomentanut Tommi Nuopponen. Tampere: Vastapaino.
- SCHARFE, HARTMUT 1977: *Grammatical literature*. A history of Indian Literature Volume 5, Fasc 2. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- TAYLOR, TALBOT J. 1990: Normativity and linguistic form. – Hayley G. Davis & Talbot J. Taylor (toim.), *Redefining linguistics* s. 118–148. London: Routledge.
- 1997: *Theorizing language. Analysis, normativity, rhetoric, history*. Oxford: Pergamon Press.
- THIBAUT, PAUL J. 1997: *Re-reading Saussure. The dynamics of signs in social life*. London: Routledge.
- TOMASELLO, MICHAEL 2003: *Constructing a language. A usage-based theory of language acquisition*. Cambridge: Harvard University Press.
- TRUBETZKOY, N. S. 1971 [1969]: *Principles of phonology*. Kääntänyt Christiane A. M. Baltaxe. Berkeley: University of California Press.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio. <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. URN:ISBN:978-952-5446-35-7 (10.5.2019).
- VOLOŠINOV, VALENTIN. 1986 [1973]: *Marxism and the philosophy of language*. Kääntänyt Ladislav Matejka & I. R. Titunik. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- WEINREICH, URIEL – LABOV, WILLIAM – HERZOG, MARVIN I. 1968: Empirical foundations for a theory of language change. – Winfred E. Lehmann & Yakov Malkiel (toim.), *Directions for historical linguistics. A symposium* s. 95–188. Austin: University of Texas Press.
- WHITNEY, WILLIAM DWIGHT 1884 [1867]: *Language and the study of language. Twelve lectures on the principles of linguistic science*. Neljäs painos. London: N. Trüber & Co., Ludgate hill.

On the critique of the Saussurean concept of language: some perspectives and counter-arguments

The article deals with the critique of the Saussurean concept of language. The purpose of the article is to defend the Saussurean concept of language and to present Saussure as a more versatile thinker than may be assumed from a purely structuralist reading of *Course*. The article discusses the concept of language as a system (Saussure's *langue*), the notion of context-free meaning, the so-called written-language bias, Roy Harris' language myth, and the notion of dynamicity in language in relation to the Saussurean concept of language. The article begins by arguing that *langue* is both a methodological and an ontological concept that refers both to the unorganised rules of language and to the system of language rules as organised by the linguist. Second, the author asserts that some kind of permanence of meaning is essential to the concept of language as a communication system. Third, an argument is presented against the strong form of written-language bias, according to which, for instance, the analysis and reduction of continuous speech into discrete units is based on the model of written language. Fourth, the author posits that the language myth, developed by Harris, is not based on Saussure's views but on Harris' interpretation of Saussure's views. The article ends with the contention that the notion of dynamicity is not incompatible with the Saussurean concept of language.

Saussurelaisen kielikäsitteen kritiikki: muutamia näkökulmia ja vasta-argumentteja

Artikkeli käsittelee saussurelaista kielikäsitteä kohtaan esitettyä kritiikkiä. Artikkelin tavoitteena on puolustaa saussurelaista kielikäsitteä ja esittää Saussure monipuolisempaa ajattelijana kuin mitä *Kurssin* vahvasti strukturalisesta luennasta voisi päätellä. Artikkelissa tarkastellaan käsitteä kielestä järjestelmänä (Saussuren *langue*), kontekstivapaata merkitystä, kirjoitetun kielen vääristymää (*written language bias*), Roy Harrisin kielimyyttiä sekä kielen dynaamisuutta.

Artikkelissa esitetään, että *langue* on sekä metodologinen että ontologinen käsite, joka viittaa sekä kielen järjestäytymättömiin sääntöihin että kielitieteilijän niistä luomaan järjestelmään. Kontekstivapaan merkityksen osalta korostetaan sitä, että jonkinlainen merkityksen pysyvyys on välttämätön osa kieltä kommunikaatiojärjestelmänä. Artikkelissa argumentoidaan kirjoitetun kielen vääristymän vahvaa muotoa vastaan, jonka mukaan esimerkiksi puheen analysoiminen diskreeteiksi yksiköiksi johtuu kirjoitetun kielen vaikutuksesta. Harrisin kielimyytin osalta esitetään, että kyse ei ole Saussuren näkemyksistä vaan Harrisin tulkinnoista. Artikkelissa esitetään myös, että dynaamisuus ei ole yhteensopimaton käsite saussurelaisen kielikäsitteen kanssa.

Kirjoittajan yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@tuni.fi

Kirjoittaja on väitöskirjatutkija Tampereen yliopistossa.